

Όταν ευημερούν οι θεσμοί...

Δεν είναι όλες οι οικονομίες στα διάφορα κράτη ίδιες, ούτε οι επιμέρους αγορές που τις απαρτίζουν, ούτε βέβαια οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται μέσα σε αυτές. Ο τρόπος λειτουργίας αλλά και η ίδια η φύση των αγορών και των οικονομιών μπορεί να διαφέρουν πολύ από τη μια χρονική περίοδο στην άλλη και ανάλογα με τη γεωγραφία και την ιστορία της κάθε χώρας. Στην οικονομική επιστήμη, δηλαδή τη συστηματική μελέτη του πώς κατευθύνονται ανάμεσα σε εναλλακτικές ανάγκες οι περιορισμένοι φυσικοί και ανθρώπινοι πόροι ώστε να επιτευχθεί η υψηλότερη ευημερία, έχει από καιρό γίνει κατανοητό ότι το κέντρο της ανάλυσης πρέπει να είναι τα κίνητρα που δημιουργούνται για τις επιμέρους συμπεριφορές στην παραγωγή, στην κατανάλωση και στο εμπόριο.

Τα κίνητρα αυτά μπορεί να προσδιοριστούν εάν μια επιχείρηση θα χρησιμοποιεί τεχνολογίες αιχμής ή όχι, εάν ένα νοικοκυριό θα αποταμιεύει συστηματικά και θα ενθαρρύνει την εκπαίδευση των παιδιών και εάν δημόσιοι και ιδιωτικοί οργανισμοί θα λειτουργούν περισσότερο γραφειοκρατικά ή αποτελεσματικά. Βραχυπρόθεσμα, τα κύρια κίνητρα μπορεί να είναι συγκυριακά, όπως μια διαταραχή στις αγορές. Μεσοπρόθεσμα και σε βάθος χρόνου, όμως, τα κίνητρα προσδιορίζονται από τη λειτουργία των ευρύτερων θεσμών. Το έργο των Daron Acemoglu, Simon Johnson και James A. Robinson, που ανακοινώθηκε πως θα βραβευθεί με το εφετινό Βραβείο Νομπέλ στα οικονομικά, κινείται σε αυτή την περιοχή έρευνας, πώς οι θεσμοί επηρεάζουν τη λειτουργία των οικονομιών.

Εκκινώντας από τη συγκεκριμένη και πολύ ενδιαφέρουσα ανάλυση του πώς χαρακτηριστικά από την αποικιοκρατία οι θεσμοί επηρέασαν διαφορετικές περιοχές της Αφρικής και την οικονομία τους, προχώρησαν σε μεγαλύτερο βάθος για να ξεχωρίσουν τα θεσμικά χαρακτηριστικά που μπορεί να υποστηρίξουν περισσότερο ακριβώς την ανάπτυξη μιας οικονομίας. Ξεχώρισαν έτσι θεσμούς περισσότερο συμπεριληπτικούς (inclusive institutions) που δημιουργούν ισχυρότερα οικονομικά κίνητρα μεσοπρόθεσμα, σε αντίθεση με άλλους θεσμούς που τείνουν να εκμεταλλεύονται και να απομυζούν πόρους (extractive institutions). Οι τελευταίοι μπορεί να προσφέρουν οφέλη αρχικά σε ομάδες του πληθυσμού, αλλά τελικά καταπιέζουν τις προοπτικές ανάπτυξης. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν, ως σημαντικά παραδείγματα, η Ιαπωνία και η Γερμανία, ενώ οι τελευταίοι ανήκουν στην δεύτερη κατηγορία η Αφρική και η Λατινική Αμερική.

Η διασύνδεση των θεσμών με την οικονομία είναι ένα ζήτημα επικαιρότητας και κρίσιμης σημασίας. Στις τελευταίες πολλές δεκαετίες είχε δημιουργηθεί σταθερά η εικόνα ότι η ανάπτυξη των οικονομιών, τόσο μακροοικονομικά όσο και σε επίπεδο ευρύτερης ευημερίας, ήταν ευθεία συνάρτηση της «καλής» θεσμικής λειτουργίας στη χώρα, υπό τη γενική έννοια πως η οικονομία της αγοράς και οι δημοκρατικοί θεσμοί ενισχύουν το ένα το άλλο. Η ισχυρή άνοδος όμως της οικονομίας της Κίνας και άλλων σημαντικών περιοχών του πλανήτη, όπου οι πολιτικοί και κοινωνικοί θεσμοί απέχουν από ό,τι ισχύει στη Δύση, η οποία συνολικά χάνει σχετική βαρύτητα, δημιουργεί ουσήτη. Το ίδιο ισχύει και με την αναζήτηση μέτρων προστατευτισμού και παράκαμψης παλαιότερων κανόνων, ακόμη και στις ΗΠΑ. Το ερώτημα της πιο κα-

λύτερο βάθος για να ξεχωρίσουν τα θεσμικά χαρακτηριστικά που μπορεί να υποστηρίξουν περισσότερο ακριβώς την ανάπτυξη μιας οικονομίας. Ξεχώρισαν έτσι θεσμούς περισσότερο συμπεριληπτικούς (inclusive institutions) που δημιουργούν ισχυρότερα οικονομικά κίνητρα μεσοπρόθεσμα, σε αντίθεση με άλλους θεσμούς που τείνουν να εκμεταλλεύονται και να απομυζούν πόρους (extractive institutions). Οι τελευταίοι μπορεί να προσφέρουν οφέλη αρχικά σε ομάδες του πληθυσμού, αλλά τελικά καταπιέζουν τις προοπτικές ανάπτυξης. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν, ως σημαντικά παραδείγματα, η Ιαπωνία και η Γερμανία, ενώ οι τελευταίοι ανήκουν στην δεύτερη κατηγορία η Αφρική και η Λατινική Αμερική.

Η διασύνδεση των θεσμών με την οικονομία είναι ένα ζήτημα επικαιρότητας και κρίσιμης σημασίας. Στις τελευταίες πολλές δεκαετίες είχε δημιουργηθεί σταθερά η εικόνα ότι η ανάπτυξη των οικονομιών, τόσο μακροοικονομικά όσο και σε επίπεδο ευρύτερης ευημερίας, ήταν ευθεία συνάρτηση της «καλής» θεσμικής λειτουργίας στη χώρα, υπό τη γενική έννοια πως η οικονομία της αγοράς και οι δημοκρατικοί θεσμοί ενισχύουν το ένα το άλλο. Η ισχυρή άνοδος όμως της οικονομίας της Κίνας και άλλων σημαντικών περιοχών του πλανήτη, όπου οι πολιτικοί και κοινωνικοί θεσμοί απέχουν από ό,τι ισχύει στη Δύση, η οποία συνολικά χάνει σχετική βαρύτητα, δημιουργεί ουσήτη. Το ίδιο ισχύει και με την αναζήτηση μέτρων προστατευτισμού και παράκαμψης παλαιότερων κανόνων, ακόμη και στις ΗΠΑ. Το ερώτημα της πιο κα-

ΑΡΘΡΟ Του Νίκου Βέττα

τάλληλης θεσμικής λειτουργίας για να αναπτυχθούν γρήγορα οι επιμέρους οικονομίες της Αφρικής είναι επίσης κρίσιμο. Η σταδιακή αλλά εκθετική διείσδυση νέων ψηφιακών τεχνολογιών, ιδίως στον χώρο της τεχνητής νοημοσύνης, αναδεικνύει ζητήματα για την ιδιωτικότητα των πολιτών και τις ελευθερίες τους, τη σχέση τους με τα κέντρα γνώσης και την κεντρική εξουσία.

Τα επόμενα πολύ λίγα χρόνια, ξεκινώντας ακόμη και από τις αμερικανικές εκλογές σε λίγες μέρες, που μπορεί να δώσουν και τον δικό τους τόνο στη συζήτηση, σε πολλές περιοχές του πλανήτη η σχέση ανάμεσα στην οικονομία, στην ανταγωνιστική ανάπτυξη τεχνολογιών και στους θεσμούς θα είναι το κρίσιμο ζήτημα. Ακόμη και η Ευρώπη θα πρέπει να απαντήσει σε ερωτήματα, όπως για τον προστατευτισμό της εσωτερικής αγοράς και τη δημιουργία ισχυρών «πρωταθλητών» ενδοχώρας κατά παρέκκλιση των κανόνων ανταγωνισμού, καθώς και για την ισορροπία εξουσιών ανάμεσα στις εθνικές κυβερνήσεις κατά τα ευρωπαϊκά όργανα, που αναγκαία

αναζητούν μια πιο αποτελεσματική παρουσία τους με δεδομένο τον διεθνή ανταγωνισμό. Η ίδια αναζήτηση ισορροπιών θα υπάρχει ανάμεσα στις κυβερνήσεις και στις υπόλοιπες αλλαγές για μια δημοκρατία, θεσμικές λειτουργίες όπως το σύστημα απονομής δικαιουσίνων, τα μέσα ενημέρωσης και οι ανεξάρτητες αρχές του δημόσιου τομέα.

Στη χώρα μας, οι βασικοί θεσμοί οίγουρα όσον αφορά την πολιτική και πολιτική λειτουργία πέτυχαν κατά τη δεκαετή κρίση χρέους και τις επόμενες κρίσεις και έδειξαν δύναμη και αντοχή. Αλλωστε, σε όλες τις κύριες γραμμές η χώρα δεν απέχει από τους θεσμούς που ισχύουν στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες για το πώς λειτουργούν αυτοί. Αντίστοιχα, έχει προσδώσει στοιχεία σταθερότητας στην οικονομία η ένταξη της χώρας στην τότε ΕΟΚ στην αρχή της δεκαετίας του '80, όπως και στην ευρωζώνη από το 2000. Η περαιτέρω όμως ανάπτυξη σε επίπεδο θεσμικής λειτουργίας αποτελεί προϋπόθεση και για την ισχυρή ανάπτυξη της οικονομίας το επόμενο διάστημα. Η έννοια των δομικών μεταρρυθμίσεων, που αναδείχθηκε και μέσα στα προγράμματα προσαρμογής, δεν αναφερόταν τόσο σε παραμετρικές αλλαγές των κανόνων αλλά στα κίνητρα συμπεριφοράς που υπάρχουν στη σχέση των αγορών και του δημόσιου τομέα.

Κατά τις προηγούμενες δεκαετίες, είτε μέσα σε μεγέθυνση ή σε κρίση, υπήρχαν ορισμένα κεντρικά χαρακτηριστικά. Οι παραγωγικές επενδύσεις υστερούσαν συστηματικά από τις περισσότερες συντηρητικές επενδύσεις, όπως εκείνες

σε ακίνητα. Οι επιχειρήσεις στη χώρα ήταν συστηματικά πιο εσωστρεφείς και λιγότερο έτοιμες να καινοτομήσουν από ό,τι στις περισσότερες άλλες ευρωπαϊκές. Τα νοικοκυριά είχαν μικρότερη αποταμίευση και ανταμοιβή μέσω των κεφαλαιαγορών. Η επένδυση σε ανθρώπινο κεφάλαιο δεν επιβραβευόταν όσο σε πιο δυναμικές οικονομίες. Εφεξής, συνεχιζόμενες αλλαγές στη λειτουργία του κράτους και των αγορών, προς την κατεύθυνση των περισσότερων ανοικτών θεσμών που θα υποστηρίξουν τη δημιουργία νέας αξίας, είναι αναγκαίες για την περαιτέρω ανάπτυξη της οικονομίας μας.

Ο κ. Νίκος Βέττα είναι γενικός διευθυντής του IOBE και καθηγητής του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών.

“ Η περαιτέρω ανάπτυξη σε επίπεδο θεσμικής λειτουργίας αποτελεί προϋπόθεση και για την ισχυρή ανάπτυξη της οικονομίας το επόμενο διάστημα

ILLUSTRATION TO BEMA